

ECONOMIE VOOR WERELDVERBETERAARS

Peter van der Wel

Hoe we allemaal rijk en gelukkig kunnen worden

ECONOMIE VOOR
WERELDVERBETERAARS

HEL I MEEDE GESICHT
HET T WEEDE GEZICHT
UITGEVERIJ

© 2010 Peter van der Wel / Het Tweede Gezicht, Den Haag
www.hettweedegezicht.com

Een uitgave via www.schrijversmarkt.nl
Eerste druk 2010

Ontwerp omslag en binnenwerk Valetti, www.valetti.nl
Drukwerk Drukkerij Wilco

Mixed Sources

Productgroep uit goed beheerde
bossen, gecontroleerde bronnen
en gerecycled materiaal.
www.fsc.org Cert no. CU-COC-803902
© 1996 Forest Stewardship Council

ISBN 978 94 6141 001 6 / NUR 640

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze en/of door welk ander medium ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	16
HOOFDSTUK 1 RIJKDOM EN GELUK	20
Jullie hebben klokken, wij hebben tijd	20
Inkomen en geluk: vergeten we niet wat?	23
De economische wetenschap en geluk	24
HOOFDSTUK 2 ONS ECONOMISCH SYSTEEM: DE PRODUCTIEMACHINE	26
Ons economisch systeem: de productiemachine	26
Het gebruik van kennis voor productie	29
Het gebruik van energie voor productie	31
HOOFDSTUK 3 WAT DRIJFT ONS	36
Adam Smith en onze behoefte aan bewondering	36
Jeremy Bentham en de definitie van nut en behoeften	38
Epicurus en geluk	39
John Maynard Keynes en onze belangrijkste behoeften	41
John Kenneth Galbraith tegen status, cultuur en luxe	42
We zijn nog steeds jagers op de toendra	43
HOOFDSTUK 4 ALLEMAAL LEKKER AAN HET WERK	46
Arbeid verdelen en specialiseren	46
Werkeloosheid en werkgelegenheid	48
HOOFDSTUK 5 DRUK - DRUK - DRUK EN GELUK	54
Onze beleving van tijd	54
Waarom gaat de tijd zo snel?	55

Een mens is meer dan een werknemer en consument	57
Factoren die geluk bepalen	59
Onze gelukssystemen: comfort en flow	62
HOOFDSTUK 6 ECONOMIE IS GEBOUWD OP DRIJFZAND	66
‘Zachte’ begrippen	66
Het verleden voorspellen	68
Het onmeetbare meetbaar maken	70
Keynes en de bestrijding van werkeloosheid	72
HOOFDSTUK 7 DE RELATIE TUSSEN WELVAART EN INKOMEN	76
Bronnen van welvaart	76
Oorspronkelijke bronnen van welvaart	77
Uitbesteden die handel?	79
Vijfde bron van welvaart	81
We produceren en consumeren om te compenseren	82
Meer welvaart is niet gelijk aan meer verdienen	84
Alles went en het gras is altijd groener bij de burens	85
Het multidimensionale model in formules	87
Het multidimensionale model in woorden	90
HOOFDSTUK 8 ECONOMIE VOOR EEN BETERE WERELD	92
We gaan er blind voor – maar waarvoor?	92
Milieuneutraal en duurzaam produceren en consumeren	93
Drie manieren om milieuvriendelijker te produceren	97
Een verbeterde formule voor een betere wereld	99
HOOFDSTUK 9 OVER BELASTINGEN EN UITKERINGEN	102
De paradox van dure arbeid en goedkoop kapitaal	102
Wie niet werkt, zal niet eten	105
Iedereen een basisinkomen	106
Iedereen een ingezetenenbelasting	108

HOOFDSTUK 10 DE ROL VAN RECLAME	110
Reclame is overal	110
Een ijzersterke lobby	112
Reclamemaken is een kunst	114
Reclame betalen wij zelf	115
Reclame stimuleert de economische groei	119
Maatschappelijk wenselijke reclame	121
HOOFDSTUK 11 VOORWAARDEN VOOR ECONOMISCHE GROEI	126
Een gelijkmatige inkomensverdeling	126
Vrijheid van meningsuiting en religie	127
Wetenschap en innovatie	128
Van een kennis- naar een menseneconomie	129
Werken na het pensioen	131
De elektronische snelweg	133
HOOFDSTUK 12 DIGITALISERING EN INFORMATIE	138
Van grotschildering tot virtual reality	138
De razendsnelle, digitale informatieverspreiding	141
Meer informatiecapaciteit kost minder	143
Informatie verspreidt sneller, goedkoper en makkelijker	144
Meer informatie en minder materie	145
HOOFDSTUK 13 IDEEËN VOOR DE VERSPREIDING VAN KENNIS EN INFORMATIE	148
Kennis en informatie vermenigvuldig je door het te delen	148
Weg met het intellectueel eigendomsrecht	149
De prijs van kennis en informatie moet omlaag	153
HOOFDSTUK 14 AGENDA VOOR EEN BETERE WERELD	158
Afscheid van het Sociaaldarwinisme	158
Economie is ecologie	161

<i>Energy efficiency</i> is noodzakelijk om te overleven	163
Agenda voor beleidsmakers	164
HOOFDSTUK 15 BONUS - HOE WORD IK RIJK?	166
HOOFDSTUK 16 BONUS - HOE WORD IK GELUKKIG?	176
DANKWOORD	184
BIBLIOGRAFIE	186
NOTEN	190
LIJST MET SUPPORTERS	206

VOORWOORD

Ik ben opgeleid als econoom en heb me de laatste vijftien jaar veel beziggehouden met de manier waarop ict en internet onze levens en organisaties veranderen. Ik keek daarbij naar vragen als: Wat is de relatie tussen inkomen, welvaart en geluk? Moeten we allemaal wel zo hard werken? Welke invloed hebben internet en digitalisering op onze welvaart? Hoe kunnen we onze economie zo inrichten dat iedereen er wereldwijd welvarender van wordt? Hoe zorgen we er tegelijkertijd voor dat we niet ten onder gaan aan milieuvervuiling? Hoe kunnen we gelukkiger worden?

De economische wetenschap biedt geen bevredigende antwoorden op deze vragen en ontwikkelingen. Ik heb daarom besloten te onderzoeken of bestaande economische modellen en theorieën kunnen worden aangepast. De antwoorden op deze vragen wilde ik in de vorm van een boek gieten. Dat boek moet een praktische handleiding zijn voor iedereen die geïnteresseerd is in economie, welvaart, geluk en een betere wereld. Met verklaringen voor economische verschijnselen om ons heen, maar ook met veel praktische adviezen over hoe we zelf welvarender en gelukkiger kunnen worden. Zo'n boek heeft u nu als lezer in handen. Ik ben ervan overtuigd dat u er uw voordeel mee kunt doen.

In dit boek laat ik bijvoorbeeld zien dat het begrip inkomen een misleidende maatstaf is om welvaart, geluk en economische

groei aan af te meten. Het Nationaal Inkomen dient echter bij veel economische beslissingen als centraal begrip. De aanleg van de Tweede Maasvlakte of de uitbreiding van Schiphol worden bijvoorbeeld met een begrip als Nationaal Inkomen onderbouwd. We gebruiken het Nationaal Inkomen als maatstaf voor welvaart en economische groei. De sociale uitkeringen zijn meestal gekoppeld aan de hoogte van ons inkomen. Ook in privéopzicht gaan we er van uit dat een hoger inkomen meer welvaart en geluk oplevert. Waarom lukt het ons niet om door deze inkomensillusie heen te kijken?

Ik zal de relatie uitleggen tussen zaken als duurzaamheid, ontwikkelingsproblematiek, vrije tijd en sociale verhoudingen. Uitgaande van bestaande economische theorieën, creëer ik zodoende een uitgebreid economisch model waarmee beslissingen beter kunnen worden onderbouwd. Beter, omdat er dan wel rekening wordt gehouden met zaken als duurzaamheid, vrije tijd en geluk. Dit boek is dan ook een praktische handleiding voor wereldverbeteraars om te komen tot een leven met meer welvaart en geluk voor iedereen.

De uitkomsten van dit verbeterde model zijn ronduit schokkend. Als we in de berekening van onze welvaart de negatieve neveneffecten meenemen, blijkt dat de inkomensstoeiname van de laatste jaren per saldo heeft geleid tot minder welvaart. Het model heeft nog meer toepassingsmogelijkheden. In dit boek zullen we bijvoorbeeld zien hoe we kunnen berekenen wat er moet gebeuren om echt milieuneutraal – dus zonder verdere uitputting van grondstoffen of vervuiling van het milieu – te produceren. Dat is mogelijk, maar het vereist een andere manier van produceren.

Nog een stap verder gaat het opheffen van de ongelijke welvaartsverdeling tussen Noord en Zuid. Stel dat we willen dat de welvaart in het Noorden gelijk blijft aan wat die nu is, bij een milieuneutrale productie. Met het uitgebreide model kunnen we

dan berekenen dat we, om de ongelijke verdeling tussen Noord en Zuid op te heffen, de milieuschade per eenheid product met 95 procent moeten terugbrengen.

Als we de welvaartseffecten van onze manier van produceren en consumeren in beeld hebben gebracht, kunnen we ook kijken naar mogelijke praktische implicaties. Zo zijn er hoofdstukken opgenomen over reclame als instrument om onze welvaart te verhogen, de rol van kennis en onderzoek, de invloed van internet en ICT, het recht op intellectueel eigendom, en de herziening van ons belastingsysteem. Twee hoofdstukken staan boordevol praktische tips voor het optimaliseren van individuele welvaart en geluk.

Het boek wordt afgesloten met een lijst van aanbevolen literatuur en een notenapparaat voor geïnteresseerden die zich verder willen verdiepen in de besproken onderwerpen.

1 RIJKDOM EN GELUK

Jullie hebben klokken, wij hebben tijd

Een zinderende zon straalt aan de strakblauwe hemel. Ik lig op een strand in tropisch Afrika onder een rieten parasol. Alle beloften van de vakantiefolders zijn waargemaakt. De stranden zijn parel-wit, de palmen wuiven, de zee is turquoise. Die folders vertellen echter niet het hele verhaal. In de folders ontbreken de ‘hustlers’. Wij liggen als blanke hoopjes geld op zonnebedjes in een enclave op het strand, omringd door zwarte mannen. Eén stap buiten ons territorium en de mannen vliegen op ons af. Ze hopen iets van hun ambachtelijke, toeristische spullen te verkopen. Ze hebben niet veel te bieden, maar doen wat ze kunnen. In dit land kunnen maar weinig mensen rondkomen van hun salaris. Uitkeringen kent men hier niet. Niets lijkt het te doen. Er is een tekort aan machines en onderdelen en alles is slecht onderhouden. Het enige dat dit soort landen exporteert, zijn landbouwproducten en ruwe grondstoffen. De zon – althans het toerisme – is hier de belangrijkste inkomstenbron.

Ik loop terug naar mijn hotel. De zon staat loodrecht boven me. De donkere schaduwen zijn messcherp, de straat is fel wit en doet ondanks mijn zonnebril pijn aan mijn ogen. Mijn shirt plakt aan mijn rug. Ik ben niet ver meer van mijn hotel, vol schaduw en koelte. Aan de overkant van de straat zit al de hele dag een man.

Hij zit achter een kistje op de grond in een smalle reep schaduw. Op het kistje liggen vijf kleine plastic zakjes met pinda's en twee aangebroken pakjes sigaretten. Dat is zijn handelswaar: zelf ingepakte pinda's en losse sigaretten. Hij zit daar de hele dag geduldig te wachten tot iemand iets koopt.

Twee deuren verderop zit een timmerman. Voor de open deur staat een bedbodem op schragen. Daarnaast zijn vijf mannen bezig om samen één plank te zagen. Eén man heeft de zaag in zijn hand. Een ander is het hulpje dat de plank vasthoudt en af en toe heen en weer loopt om iets op te halen. De derde houdt toezicht. Hij is waarschijnlijk de meester-timmerman of de opdrachtgever. De overige twee mannen zitten gehurkt in de schaduw en kijken toe. Ze hebben het er maar druk mee.

Het is duidelijk dat ik in een arm land op vakantie ben. Misschien lijden de mensen niet echt honger, maar ze zijn hier zeker niet rijk. Ze bezitten weinig, kennen geen goede gezondheidszorg, weinig opleidingsmogelijkheden of democratische vrijheid. Wel zie ik mensen die ontzettend hard hun best doen. Ze leven in een land dat rijk is aan grondstoffen. Boven hun hoofden staat een stralende zon die voedselgewassen oplevert. Toch zijn ze arm.

Wij, de mensen in het rijke Westen, zijn er in materieel opzicht de laatste honderd jaar ongelofelijk sterk op vooruitgegaan. We hebben grotere en mooiere huizen, rijden in grotere en meer luxueuze auto's, gaan verder weg op vakantie, zijn omringd door steeds meer 'handige' apparaten, zijn hoger opgeleid en leven langer. In Nederland leven we al meer dan zestig jaar in vrede. We hebben een steeds grotere individuele (keuze-) vrijheid. Landen als China en India ontwikkelen zich in hoog tempo. Sinds het einde van de Koude Oorlog haalt men ook in voormalige Oostbloklanden de achterstand snel in.

Er zijn echter ook problemen. Veel mensen voelen zich ondanks hun grote materiële rijkdom niet echt gelukkig in het Westen. Ze hebben het altijd druk en zijn niet tevreden over de manier waarop ze met elkaar omgaan. Sommigen maken zich zorgen over smeltende poolkappen, anderen hebben het moeilijk met het feit dat er nog steeds veel leed bestaat in de wereld. Honger en armoede heersen in grote delen van Afrika, maar ook in delen van Zuid-Amerika en Zuidoost Azië. Spanningen tussen de Westerse en de islamitische wereld nemen toe. Ondertussen putten we grondstoffen en energiebronnen uit, brengen schade toe aan het milieu en vervuilen onze natuurlijke leefomgeving.

Er is nog een paradox. Het lijkt wel alsof iedereen hier in het land waar ik op vakantie ben alle tijd van de wereld heeft. Ik moet denken aan die beroemde uitspraak van een Afrikaans stamhoofd: ‘In Europa hebben ze klokken, maar wij hebben de tijd’. Verschil in tijdbeleving is er zelfs in Nederland. In Twente lijkt het leven veel rustiger dan in de jachtige Randstad, maar New Yorkers die tijdelijk in Amsterdam wonen, vinden het er zo heerlijk rustig. Hoe komt dat?

Ik vermoed dat het te maken heeft met de manier van leven gerelateerd aan de mate van economische ontwikkeling. Paradoxaal genoeg lijkt het wel of we naarmate we rijker zijn geworden, jachtiger zijn gaan leven. Of we naarmate onze welvaart stijgt, meer tijd tekort komen. Is dat niet vreemd? Als je rijker wordt, bezit je steeds meer ‘tijdbesparende’ spullen: een auto, stofzuiger, telefoon, enzovoort. Toen ik er beter over nadacht realiseerde ik me dat alles wat je bezit – een auto, een huis, een fiets, een sapcentrifuge – tijd kost. Het kost om te beginnen de tijd die je moet werken voor het geld om deze spullen te kunnen kopen. Vervolgens kost het de tijd die je besteedt aan het onderhouden en schoonhouden van

deze spullen. Sommige ‘tijdbesparende’ zaken leggen zelfs extra beslag op je tijd. Een handpers is bijvoorbeeld sneller schoon te maken dan een sapcentrifuge. Ten slotte ben je ook nog tijd kwijt aan de consumptie zelf. Ook het zitten in je tuin, het spelen met je nieuwe computer of het uitgebreid dineren kost tijd. Met andere woorden: hoe meer je bezit, hoe meer tijd je kwijt bent.

Inkomen en geluk: vergeten we niet wat?

We weten allemaal dat meer inkomen – en dus meer geld – niet hetzelfde is als meer geluk. Toch wordt in het economisch spraakgebruik meer inkomen doorgaans gelijkgesteld aan meer geluk. We zijn immers welvarender naarmate we meer geld en bezit hebben. We denken allemaal dat we van een hoger salaris gelukkiger zullen worden. Ook al weten we allemaal dat deze redenering te simpel is, we handelen meestal niet naar dit besef. Zelfs economen maken deze fout. Ik zal twee voorbeelden geven van de manier waarop de meeste economen nog steeds naar de wereld kijken.

Voorbeeld 1: Veel ijzel in de ochtendspits betekent een verhoogde kans op kettingbotsingen en gewonden. Een weldenkend mens zal niet durven beweren dat zo’n serie ongelukken ons gelukkiger maakt. Toch levert zo’n verkeerscatastrofe voor de autobranche en de garagebedrijven meer omzet op. Als het maar voldoende ijzelt en de automobilisten maar hard genoeg rijden, zullen ook in de medische sector en met een beetje pech (of geluk?) ook in de uitvaartsector de inkomens stijgen. Kortom, ongelukken in de ochtendspits zijn goed voor de economie. Maar zijn ze dat ook voor ons geluk?

Voorbeeld 2: De laatste tijd roepen sommige politici en ondernemers dat we weer langer moeten gaan werken. Onze vakanties zijn volgens hen te lang en onze werkweek is te kort. Veronder-

stel dat we de zesdaagse werkweek weer invoeren en dat we weer werkdagen van twaalf uur maken. We geven ook maar meteen de meeste vakanties en vrije dagen op. In de begintijd van de industriële revolutie was dit heel gewoon en ook nu in veel opkomende economieën (China, India, Indonesië) zijn dit normale arbeidsomstandigheden. Ons inkomen zou dan waarschijnlijk enorm in omvang toenemen. Maar geldt dat ook voor ons geluk?

Dit soort economische redeneringen is eenzijdig. Toch is dit de gangbare manier waarop de meeste economen redeneren en naar de wereld kijken. De meeste economische analyses verwaarlozen of omzeilen de geluksvraag. De factor geluk maakt meestal ook geen deel uit van economisch beleid. Geluk kunnen we immers niet meten. Inkomen is wel meetbaar, en ‘meten is weten’. Als we zo eenzijdig meten, is de vraag wat we dan werkelijk weten. Economische beslissingen - zoals de aanleg van de Betuwelijn of de vijfde landingsbaan op Schiphol - die alleen op economische berekeningen zijn gebaseerd, mogen op zijn minst slecht onderbouwd worden genoemd. Zo'n beperkte blik leidt tot een maatschappelijke fixatie op meetbare koopkracht en meetbaar inkomen. Andere belangrijke elementen van welvaart, zoals duurzaamheid, sociale samenhang en sociale rechtvaardigheid, blijven in deze eenzijdige economische analyses buiten beeld.

De economische wetenschap en geluk

Economen die zich bezig houden met de vraag hoe we gelukkiger kunnen worden, zijn de laatste vijftig jaar niet erg serieus genomen. Toch is er al vanaf het ontstaan van de economische wetenschap een stroming geweest die zich bezighield met de geluksvraag. Adam Smith, niet de minste, is een prominent vertegenwoordiger van deze stroming. Hij werd geboren in 1723 en wordt algemeen

beschouwd als de vader van de economie.¹ Zijn meest bekende werk *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* gaat niet alleen over geld en inkomen, maar ook over de bronnen van geluk. Ook Smith's opvolgers hielden zich nadrukkelijk met geluk bezig. In de tijd van John Stuart Mill, geboren in 1806, stond de economische wetenschap bekend als de 'dismal science' en hield de economie zich expliciet bezig met de 'pursuit of happiness'.² De geluksbeleving bleef ook daarna onderdeel van economische analyses. John Maynard Keynes wordt algemeen gezien als de grondlegger van de moderne, macro-economische theorie.³ Zijn meest bekende boek *The General Theory of Employment, Interest and Money* verscheen in de jaren '30 van de twintigste eeuw. Dit werk staat vol verwijzingen naar de diepere psychologische drijfveren van ondernemers en consumenten. Na de Tweede Wereldoorlog is het geluksbegrip echter verdwenen uit de 'mainstream' van het economisch denken.

In dit boek kijk ik hoe we onze economie, ofwel onze 'productiemachine', zo kunnen inrichten dat we met z'n allen gelukkiger worden. Denk bijvoorbeeld aan het beperken van de nadelen van onze manier van produceren en consumeren. Dat kan door het tegengaan van milieuvervuiling, uitputting van grondstoffen en een onrechtvaardige verdeling van de welvaart. Om mijn redeneringen te verduidelijken, maak ik vergelijkingen met vroeger en vat de zaken soms samen in een formule. Ik hou het simpel, zodat ook mensen die niets op hebben met formules de redenering kunnen blijven volgen.